

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження Челака Олександра Петровича за темою «Регіональна політика України в контексті зміни світових пріоритетів просторового розвитку», подане на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Актуальність теми дослідження Челака О. П. зумовлена нагальною потребою українського суспільства у зміцненні процесів демократизації та регіоналізації, де регіональна політика виступає провідним рівнем національної політики розвитку та здійснення політичного процесу в умовах глобалізованого світу.

Не викликає сумніву твердження автора про те, що сучасні світові тенденції суспільного розвитку свідчать про актуалізацію регіонального рівня управління сучасними державами, оскільки всі економічні та супутні йому процеси відбуваються саме на місцевому рівні. Звичайно, що такий підхід вимагає від сучасних держав відповідного інституційного, політико-правового та матеріального забезпечення розвитку. Перш за все, це стосується розвитку інституту місцевого та регіонального самоврядування, а також перегляду ролі держави в цьому процесі. У той же час, сучасність характеризується й змінами в концептуальному визначенні тих процесів, що мають місце в сучасному суспільстві. Отже, перед політичною наукою та практикою постає актуальна проблема з'ясування змін у змісті орієнтирів світового розвитку та основних інструментів здійснення державної політики регіонального розвитку для формування ефективної регіональної політики в Україні.

Дисертаційне дослідження Челака О. П. спрямоване саме на вирішення цієї актуальної проблеми, що має теоретичне і практичне значення для сучасного процесу розбудови української державності, зокрема, для формування ефективної регіональної політики, спрямованої на сталий розвиток усього суспільства.

Погоджуємося з автором щодо визначення мети, предмету та об'єкту дослідження. Зокрема, метою автор визначає з'ясування змісту регіональної політики України в контексті змін світових орієнтирів просторового розвитку, а в якості предмета та об'єкта визначає відповідно сучасну концепцію та практику просторового розвитку в країнах світу та засади формування та функціонування регіональної політики України в контексті світового досвіду просторового розвитку (с. 6 дисертаційного дослідження).

Вважаємо, що такі формулювання відповідають заявленій тематиці роботи, а також паспорту спеціальності 23.00.02 – політичні інститути і процеси.

Про ґрунтовність роботи свідчить обрана автором методологічна основа дослідження. Вона ґрунтується на міждисциплінарному підході, що повністю виправдано специфікою обраного об'єкту дослідження, адже регіональний розвиток є предметом дослідження як суспільних, так і економічних дисциплін, а сукупне уявлення про нього можливо скласти лише за умови поєднання зусиль усіх наук. Крім того, погоджуємося з автором щодо доцільності використання інституційного підходу до аналізу регіонального рівня управління сучасними суспільно-політичними процесами та правомірності застосування порівняльного та аналітичного методів для дослідження кращих практик здійснення регіональної політики та просторового розвитку в країнах світу.

Позитивне враження про роботу складає дослідження автором змін в концептуальних засадах регіонального розвитку, чому присвячено другий розділ роботи. Безперечно, теорія глобалізації є наразі одною з найбільш вживаних в суспільних та економічних науках щодо пояснення змісту сучасних процесів. Добре відомо, що єдиної теорії глобалізації не існує і автор про це також наголошує в підрозділі 2.1. своєї роботи. Цілком погоджуємося із автором щодо єдиної для всіх теорії глобального розвитку визнання вагомості місцевого та регіонального розвитку та ролі інституту самоврядування в їх упровадженні. Не викликає в даному аспекті сумнівів і

висновок автора про те, що внаслідок дії глобальних процесів поступово змінюється поняття «територіальності». Це дає підстави вважати, що в подальшому буде змінюватися роль регіонів відносно держав, оскільки зменшення різноманітних бар'єрів на рівні інтеграційних утворень поступово призводить до необхідності досягнення економічної самостійності на рівні певного простору, а не тільки окремої держави (с. 70).

Заслуговує на увагу й намагання автора виявити зміни, що відбуваються на рівні визнаних всіма країнами світу цілей глобального розвитку, які є уособленням концепції сталого розвитку. Сталий розвиток є домінуючою парадигмою світового розвитку, яку взяла й Україна за орієнтири державної політики. Найбільший інтерес в межах дослідження сталого розвитку викликає висновок автора про те, що «під час еволюції цілей сталого розвитку зазнало змін ставлення до допомоги іншим державам у досягненні сталого розвитку. Якщо в Цілях тисячоліття визнавалася залежність успіху країн, що розвиваються, від фінансової допомоги розвинутих країн світу, то в Цілях сталого розвитку – 2030 думка про таку допомогу дещо змінилася. Фінансова допомога розвитку визнається лише як підмога, тоді як запорукою успішного економічного зростання та суспільного розвитку є ефективна державна політика та програми допомоги міжнародних інститутів, в першу чергу фінансових і регулюючих торгові відносини між країнами» (с. 84–85). Цей висновок автора є певним орієнтиром для сучасної України, яка раніше покладалася на фінансову допомогу інших країн та міжнародних організацій як країна, що розвивається. Сьогодні пріоритети змінені і це є певним викликом для української державної політики та її складової – регіональної політики.

Погоджуємося з автором і щодо визначення найбільш суттєвих умов ефективного формування та здійснення регіональної політики в сучасній Україні, що стало предметом дослідження у третьому розділі роботи. Зокрема, Челак О. П. визначає три складові – територіальну організацію влади в державі, якість інституту регіонального самоврядування та

матеріальне забезпечення регіонального розвитку. Щодо територіальної організації влади в державі поділяємо висновок автора про те, що незалежно від виду територіальної організації влади в сучасних країнах світу відповідальність за регіональний розвиток покладається на державу. Це не тільки політико-правова відповідальність щодо здійснення всієї повноти суверенних прав на своїй території, а й обов'язки щодо забезпечення ефективного, рівномірного, стійкого просторово-територіального розвитку. Саме держава має створити відповідні умови (політико-правові, матеріальні, організаційні тощо) для забезпечення стратегічного формування просторової політики, формування кола суб'єктів її здійснення на регіональному рівні задля забезпечення добробуту населення по всій території країни (с.150).

Цей висновок по суті є виправданням та теоретико-методологічною основою для проведення адміністративно-територіальних реформ в сучасних державах та в Україні зокрема.

Досить ґрунтовно проаналізовано автором і матеріальне та ресурсне забезпечення регіонального розвитку, яке також є метою та завданням адміністративно-територіальних реформ. Зокрема автор зазначає, що без належної матеріальної та фінансової складової неможливо забезпечити реалізацію жодної програми розвитку, а створення такої бази законодавством сучасних держав покладено на державу. Сучасність вимагає від останньої зосередити якомога більше ресурсів саме на регіональному рівні, оскільки саме тут здійснюється сталий розвиток. Механізмом досягнення такого стану є бюджетна децентралізація, яка забезпечує підвищення ефективності розподілу ресурсів, стимулює участь регіонів (територіальної громади) у власному розвитку, сприяє підвищенню рівня життя населення, забезпечує рівний доступу громадян до гарантованих державою суспільних благ і послуг на всій території країни (або наддержавних утворень), створює умови для стійкого економічного розвитку, як окремих регіонів, так і країни загалом (с. 151).

Позитивне враження про роботу справляє й аналіз еволюції регіональної політики сучасної України, здійснений автором у межах підрозділу 4.3. Зокрема, Челак О. П. виділяє чотири етапи її розвитку. Перший етап (1991–1999 рр.) характеризувався інституціоналізацією регіональної політики та визнанням важливості розбудови місцевого самоврядування та підвищення його ролі у розв'язанні соціально-економічних проблем регіонів. Другий етап (2000–2008 рр.) ознаменувався початком адміністративно-територіальних змін та запровадженням в практику управління стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіонів і міст України. На третьому етапі (2009–13 рр.) здійснювалися спроби щодо удосконалення організаційно-правового забезпечення державної політики регулювання регіонального розвитку. Сучасний етап розвитку (2014 – по теперішній час) ознаменувався прийняттям нових стратегічних документів, процесами децентралізації влади та укрупнення територіальних громад (с. 194).

У той же час поділяємо думку автора про те, що на здійснення сучасної регіональної політики впливає низка чинників, що носять ознаки викликів для її подальшої реалізації. Серед зовнішніх автор визначає наступні: загроза перетворити Україну на лінію зіткнення геополітичних інтересів основних акторів світової економіки; поглиблення розриву між Україною та її європейськими сусідами за більшістю показників соціально-економічного розвитку, яке зміщує її в сторону європейської периферії; зниження показників зовнішньої торгівлі України, що зумовлює слабкий зовнішній попит та зниження цін на основну вітчизняну експортну продукцію тощо. Доповнюють їх внутрішні виклики, серед яких доцільно звернути увагу на відсутність сформованих загальнонаціональних, визнаних суспільством цінностей та адекватної державної регіональної політики солідарності між регіонами, а також наростання асиметрії в рівнях розвитку регіонів, деградація села, скорочення кількості та погіршення якості трудового

потенціалу, посилення міграції з багатьох регіонів України працездатного населення, особливо молоді, за межі України тощо (с. 195).

Заслуговують на увагу й висловлені автором рекомендації для удосконалення регіональної політики України, які полягають у необхідності посилення стратегічної складової, а також поглиблення процесів фіскальної децентралізації шляхом створення достатньої для забезпечення регіонального розвитку матеріально-ресурсної основи (с. 205).

Загалом робота справляє позитивне враження, хоча й не позбавлена вона певних недоліків, серед яких вважаємо за доцільне звернути увагу на наступне:

1. Робота, що рецензується, має назву «Регіональна політика України в контексті зміни світових пріоритетів просторового розвитку», тоді як дослідженню регіональної політики України присвячено лише один підрозділ роботи 4.3. Отже, виникає питання про те, чи доцільно було аналізувати так детально інші аспекти предметного поля дослідження.

2. Відомо, що на розвиток регіональної політики сучасних держав досить суттєво впливають регіональні еліти. На нашу думку, ця робота значно збагатилась би, якщо автор проаналізував роль регіональних еліт в формуванні та здійсненні регіональної політики України та визначив їх як певну умову та запоруку ефективності регіональної політики, поряд із територіальною організацією влади, регіональним самоврядуванням, матеріально-ресурсним забезпеченням регіонального розвитку, на які звертає увагу автор у третьому розділі своєї роботи.

3. Погоджуємося з автором щодо доцільності посилення стратегічного планування на рівні кожного з регіонів, яке ґрунтувалося на дослідженні стратегічних документів про регіональну політику та розвиток регіонів на загальнонаціональному рівні. Вважаємо, що ця робота значно виграла б, якщо автор проаналізував декілька розроблених стратегій розвитку сучасних областей України, виявив найбільш типові помилки та розробив би авторські пропозиції щодо внесення конкретних змін.

4. Висловлені автором роботи рекомендації щодо удосконалення регіональної політики в Україні містять пропозиції щодо упровадження комплексу індикаторів якості, до якого входять організаційно-управлінські, процесуально-управлінські та результативно-управлінські показники розвитку. Запровадження таких показників є постійною рекомендацією Європейського союзу як одної з умов вступу України до його лав. Однак, з тексту роботи залишилося не зрозумілим, хто має ці показники запровадити в життя і як саме вони здатні підвищити рівень регіонального розвитку в Україні.

5. Автор роботи при дослідженні сучасного стану регіональної політики України справедливо звертає увагу на розпочатий процес децентралізації влади та практику укрупнення територіальних громад. На нашу думку, ця робота значно збагатилася б, якщо автор більш детально проаналізував всі переваги та недоліки цього процесу та надав рекомендації щодо доцільності продовження такої практики в Україні.

Проте, висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження про роботу та дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження Челака Олександра Петровича за темою «Регіональна політика України в контексті змін світових пріоритетів просторового розвитку» є завершеним науковим дослідженням, здійсненим на актуальну в науковому відношенні тему. Обґрунтованість наукових положень та висновків, сформульованих дисертантом, не викликають сумніву. Розбіжностей між текстом дисертації та положень автореферату немає.

Дисертаційне дослідження та автореферат оформлені відповідно до встановлених вимог. Подана до захисту дисертаційна робота Челака Олександра Петровича за темою «Регіональна політика України в контексті змін світових пріоритетів просторового розвитку» відповідає всім вимогам щодо підготовки та оформлення такого роду наукових робіт, зокрема положенням «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою

Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент

доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри
публічного управління та адміністрування
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили

О.Н. Євтушенко

Підпис професора Євтушенко О.Н. «засвідчую»

Вчений секретар Чорноморського національного
університету ім. Петра Могили

М.В. Орленко